

HAYDAR ALİYEV VE TÜRK DÜNYASI

**HAYDAR ALİYEV
VE TÜRK DÜNYASI**

ELMAN GULİYEV

**HAYDAR ALİYEV
VE TÜRK DÜNYASI**

BAKÜ – 2023

Tavsiye ve bilim editörü:

Prof. Dr. Mahire Hüseynova

**Elman Guliyev. HAYDAR ALİYEV VE TÜRK
DÜNYASI. - Bakü, "Müellim", 2023. - 68 s.**

Kitapta Azərbaycan Cumhuriyyətinin kurucusu Ulu Önder Haydar Aliyev'in Türkiyə Cumhuriyyətinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürklə ilgili düşüncələri təhlil edilmişdir. Aynı zamanda Ulu Önderin ümumtürk mədəniyyəti təmsalində türk xalqları ədəbiyyatı məsələlərini kapsamlı şəkildə dəyərləndirilməsi də analiz edilmişdir. Kitap geniş oxur kütlələri üçün hazırlanmışdır.

G $\frac{822209 - 2023}{9952 - 435}$

© E.Guliyev, 2023

İki muhteşem 100 yıl

Azerbaycanın sevinci sevincimiz,
kederi bizim kederimizdir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK
Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu

Biz tek millet, iki devletiz.
Bu, bizim dostluğumuzun, kardeşliğimizin
anlamını ifade ediyor.

HAYDAR ALİYEV
Azərbaycan xalqının Ulu Öndəri

**Türkiye-Azerbaycan
dostluğu ve kardeşliği ebedidir!**

HAYDAR ALİYEV VE
GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK:
BİR DAHİ ŞAHSİYETİN DİĞER DAHİ ŞAHSİ-
YETİ DEĞERLENDİRMESİ BAĞLAMINDA

Türk dünyasının büyük şahsiyetleri olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Haydar Aliyev'i düşünürken 11. yüzyıl Türk değerlerimizin altın kitabı "Dîvânu Lugâti't-Türk"ten olan şu parçayı anarım: "Tanrı'nın lütfuyla güneş Türk yıldızlarında doğdu ve göklerin bütün daireleri onların mallarını teslim etti, Tanrı onlara Türk adını verdi ve onları Türklerin hükümdarları yaptı. Zamanımızın kağanlarını onlardan aldı, dünya milletlerinin dizginlerini onlara emanet etti, onları herkesten üstün kıldı ve hakka göre onlara güç verdi". Mete, Atilla, Alp Er Tonga, Oğuz Kağan, Emir Teymur, Şah İsmail Hatai, Sultan Sü-

leyman, Ertuğrul, Osmangazi, Kanuni Sultan Süleyman, Sultan Abdülhamit ve başka Türk siyasi liderlerinin “herkesten üstün olma” yeteneklerinin temelinde Tanrı’nın lütfu olduğu teyit edilmektedir. Eski Türk inanışlarından birinin dediği gibi: “Tanrı dilemedikçe kimse hükümdar olamaz.”

Büyük tarihi kaynaklara sahip olan, Çin’den Avrupa’nın ortalarına kadar sonsuz arazilere hükümdar olan, aynı zamanda dünyanın en zengin kültürel servetini oluşturan ve ona sahip olan Türklerin tüm zamanlarda Tanrı sevgisine bürünmeleri nettir.

“Türk dünyasının vazgeçilmez şahsiyeti, ulu önder, dahi Mustafa Kemal Atatürk” (Haydar Aliyev) hakkındaki düşüncelerde bu değerlerden doğan mantığın önderliği büyük önem taşımaktadır. Azerbaycan’ın milli şairi Zelimhan Yakup’un dediği gibi:

*Tanrı kudretliydi, Allah`tı, neydi,
Eğilmez başları önünde eğdi.*

Mustafa Kemal Atatürk geniş anlamda Türk dünyasına Allah tarafından verilmiş bir savaşçı, kurtarıcı, devlet kurucusu olarak BÜ-YÜK TÜRK'tü. Azerbaycan'ın milli şairi Bah-tiyar Vahapzade'nin şiirlerinde Atatürk'ün kurtarıcı ve önderlik misyonu böyle ifade edilmiştir:

*Zaman geçdikçe neden secde eder herkes ona
Bir büyük millete her gün ata doğmuş, o ana
Atatürk'ün göğsü, yurdun basılmaz kalesi,
Atatürk milletin hem babası, hem annesi.*

Atatürk bir lider olarak öyle bir sonsuzluk kazanmıştır ki, zaman zaman kişiliği dünyanın farklı yerlerinde araştırmalara konu olmuş, hakkında büyük filmler yapılmış, sanatın ve edebiyatın baş karakteri haline gelmiştir.

Doğal olarak, Atatürk olgusu her zaman

siyasi liderlerin ilgisini çekmiş ve dünyanın birçok etkili siyasi figürü, Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğine, siyasi ve ulusal-tarihsel hizmetlerine büyük değer vermiştir. Aynı zamanda modern Azerbaycan devletinin kurucusu, lideri Haydar Aliyev'in daha büyük ve aynı zamanda farklı fikirleri özel bir önem taşımaktadır. Ulu Önder Haydar Aliyev'in büyük Mustafa Kemal Atatürk hakkındaki düşünceleri, bir büyük Türk'ün başka bir büyük Türk hakkında olduğu, bir devletin devlet güvenliğini sağlayan siyasi liderle aynı kaderi paylaşan ve aynı misyonu yerine getiren başka bir siyasi lider hakkında analitik düşünceye dayalı bir sosyo-politik yaklaşım sistemi oluşturuyor. Çünkü Haydar Aliyev, Mustafa Kemal Atatürk'ü büyük bir tarihe sahip Türkiye Cumhuriyeti'nin yanı sıra Türk demokrasisinin de kurucusu olarak görüyordu. Haydar Aliyev, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün geleneklerinin günümüz Türkiye'si için önemine

özellikle değiniyor. 9 Şubat 1994'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada bu hususları özel bir şekilde vurgulamıştır : “Türkiye Cumhuriyeti 70 yıllık bir tarihe sahiptir. 70 yıl önce, onun başı, dehası ve ulu önderi Mustafa Kemal Atatürk, bu Büyük Millet Meclisi'nin temelini atmış ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Attığı temel o kadar sağlamdı ki, Türk milleti, Türkiye devleti 70 yıldır bütün sınavlardan sağ çıktı ve hala da başarılı bir şekilde ilerliyor”.

Ulu Önder Haydar Aliyev'in 9 Şubat 1994'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü içtenlikle anması bununla da kalmadı. O konuşma sırasında Haydar Aliyev'in Atatürk hakkındaki düşüncelerinde başka önemli noktalar da görebiliriz. Örneğin, H. Aliyev, Mustafa Kemal Atatürk'ün Sovyetler Birliği'nin gelecekteki kaderi hakkındaki görüşlerini yorumladığında, onun Atatürk'ün

öngörüsüne ve büyük siyasi liderlik becerilerine olan hayranlığına tanık oluyoruz. Nitekim, büyük Atatürk'ün Sovyetler Birliği'nin dağılması durumunda Türkiye Cumhuriyeti için atacağı adımlara ilişkin ileri görüşlü siyasi toplantılarındaki olağanüstü yaklaşımı hayranlık uyandırmadan edemiyor. Haydar Aliyev'in 9 Şubat 1994'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşurken bu düşüncelerden bahsetmesi tesadüf değildir. Çünkü Haydar Aliyev'in bu düşünceleri hatırlatmadaki amacı, Atatürk'ün büyük siyasi şahsiyetini bir kez daha vurgulamaktı. Haydar Aliyev bahsi geçen konuşmasında şunları anlatmıştır: "Burada size Mustafa Kemal Atatürk'ün çok değerli bir fikrini hatırlatmak istiyorum. Çünkü onun bu görüşü, Türkiye'nin sorumluluklarının çok büyük olduğunu ve Mustafa Kemal Atatürk'ün çok geleceğe odaklı bilgi sahibi bir insan olduğunu göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıl kutlamasında yaptığı

konuşmada, “Bugün Sovyetler Birliği bizim dostumuz, komşumuz ve müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız var. Ama bugün, yarın ne olacağını kimse belirleyemez. Sadece Osmanlı gibi değil, Avusturya-Macaristan gibi bölünüp küçülebilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler komşularından kaçabilmektedir. Dünya yeni bir dengeye geçebilir. O zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim bu dostumuzun yönetiminde dili, dini, özü bir kardeşlerimiz var. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. O günü sessizce beklemek değil, hazır olmak gerek. Milletler buna nasıl hazırlanıyor, manevi köprülerini sağlam tutuyorlar mı? Biz bir köprüyüz. İnanç bir köprüdür, dış bir köprü. Köklerimize dönmeli ve olayları bölen tarihimize bütünleşmeliyiz. Onların bize gelmelerini bekleyemeyiz. Bizim onlara gitmemiz, bizim onlara yaklaşmamız gerekiyor.” 60 yıl önce Mustafa Kemal Atatürk bu günleri görmüş ve bu vasiyeti yapmıştır. Artık o dönem

geldi ve Türkiye'ye dost ve kardeş olan ülkeler ve milletler bağımsızlıklarını kazandılar. Aynı zamanda Türkiye'nin yakın dostu ve kardeşi olan Azerbaycan da bağımsız bir devlettir”.

Ulu Önder Haydar Aliyev'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki tarihi konuşmasında, Atatürk'ün ülkesinin aydınlık geleceğine ve iki kardeş devletin sarsılmaz birliğine olan inancı, Atatürk'ün fikirlerinin ana temalarından biri haline gelir. Haydar Aliyev bu konu ile ilgili şunları söylüyor: “Yaşasın Büyük Türkiye Cumhuriyeti! Kardeşler olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün vasiyetini yerine getirerek ilerleyen Türk milletinin geleceğine inanıyor, bundan sonraki hayatımızda yeni başarılarla imza atmasını temenni ediyorum”.

Nitekim Atatürk'ün fikirleri sonucunda Türkiye'nin Azerbaycan ile kardeşlik ilişkileri son 30 yılda büyük meyvelerini vermiş ve iki ülke arasındaki karşılıklı ilişkiler üst düzeyde gelişmiştir. Muzaffer ordumuzun 44 gün

boyunca topraklarımızın bağımsızlığı yolundaki zaferinde Türkiye'nin manevi desteği Azerbaycan tarihinin altın sayfalarından biridir. Büyük Türkiye'mizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, hikmeti, öngörüsü, siyasi iradesi ve devasa faaliyetiyle dünyanın en ileri siyasetçileri nezdinde ön saflarda yer almaktadır. Adı sadece Türkiye'nin değil, Türk dünyasının tarihine de altın harflerle yazılmıştır. Büyük bir Türk ve büyük bir siyasi lider olarak Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'nin adını ebedileştiren bir siyasi şahsiyet olarak tarihte sonsuza kadar yaşama hakkını kazanmıştır. Haydar Aliyev'in Atatürk'ün bu niteliklerini yansıtan düşünceleri oldukça ilgi çekici görünmektedir: "Dâhi Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'nin büyük bir devlet olması için çok şey yaptı. Ondan sonra gelen nesillerin de onun yolundan giderek Türkiye'yi önde gelen devletlerden biri haline getirmeleri büyük bir memnuniyetle söylenebilir. Haydar

Aliyev, Türk devletinin Atatürk'ün fikirlerine bağlılığını memnuniyetle belirtiyor. 2 Kasım 1994'te Çankaya'da Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in doğum gününde yaptığı konuşmada şöyle demiştir: "Azerbaycan'da hepimiz sizi ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük devamcısı olarak tanıyoruz. 1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün temellerini attığı Türkiye Cumhuriyeti'nin artık emin ellerde olmasından büyük memnuniyet duyuyoruz ve bundan büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Sizler Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı'sınız. Mustafa Kemal Atatürk'ün sahip olduğu makama sahip çıkıyorsunuz ve bu görevi hakkıyla yerine getiriyorsunuz."

Ulusal Lider Haydar Aliyev'in özel düşünce ve mantığa sahip olan düha bir politikacı olduğunu belirtmeliyim. Her zaman halka güvenmiş ve hayatını halka adamıştır. Böylece sonsuza kadar yaşama hakkını etmiştir.

Haydar Aliyev bu anlamda Mustafa Kemal Atatürk'ü farklı bir düşünce ve düşünce sahibi olarak seçmiş, halka olan güvenini vurgulamış ve Atatürk'ün gücünün ve büyüklüğünün sebeplerinden birini de bunda görmüştür. Haydar Aliyev'in 8 Aralık 1995'te Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nde yaptığı konuşmada Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün fikirlerine duyduğu derin saygı bir kez daha dikkat çekiyor : “Bugün Türkiye Cumhuriyeti tarihine baktığımızda, cumhuriyetin büyük Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yürüdüğü yola saygıyla anıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 50 yıldır demokrasi ilkelerine dayalı olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında gösterdiği çaba ve kazanımlara saygı ve minnetimizi sunarız”.

Bildiğimiz gibi, Azerbaycan-Türkiye dostluğu ve kardeşliği tarihi sınavlardan geçmiş, tek millet iki devlet ilkeleri çerçevesinde Azerbaycan ve Türkiye birliği hem siyasi, hem

ekonomik, hem de kültürel alanlarda üst düzeyde gelişmiştir. Biz bunu 1918’den başlayarak Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra ve 1991’de bağımsızlığımızın yeniden tesis edilmesinden sonraki aşamada da görebildik Türkiye’nin Karabağ olaylarındaki kararlılığı, Azerbaycan’ın zaferinin ana özelliklerinden biri haline geldi. Mutlaka, 44 günlük Zafer tarihimizde Türkiye’nin manevi ve siyasi desteğinin rolünden özellikle bahsetmek gerekir. Haydar Aliyev, Atatürk’ün Türkiye’nin tarih boyunca Azerbaycan’a verdiği desteğini alkışlamış, bu desteğin temelinde Mustafa Kemal Atatürk’ün fikirlerinin olmasından gurur ve kıvanç duyduğunu ifade etmiştir. Haydar Aliyev’in Azerbaycan Milli Meclisi kürsüsündeki şu sözlerde onun Atatürk sevgisinin büyüklüğünü bir kez daha net bir şekilde görmek mümkündür: “Büyük Mustafa Kemal Atatürk’ün sözleri aklıma geliyor: “Azerbaycan gülerse, biz de güleriz, Azer-

baycan üzülrse, biz de üzülrüz” . Bu sözler Türkiye Cumhuriyeti’nin Azerbaycan’a karşı tutumunun en büyük ifadesidir.”

Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatı ve faaliyetleri, günümüz Türkiye’sinin ve Türk devletlerinin siyasi hareket stratejisinin önemli noktaları ile örtüşmektedir. Ulu Önder Haydar Aliyev, Atatürk’ün faaliyetlerini, siyasi öngörüsünü, bilgeliğini bir örnek olarak değerlendirmiş ve ondan öğrenmeyi her insanın mutluluğu olarak nitelendirmiştir. Atatürk’ün büyüklüğünden, kurtarma ve inşa etme misyonundan bahsederken her şeyden önce bu dehanın Türk felsefesine daha çok önem vermiştir. Gerçekten de Türkiye’nin mutluluğu Atatürk gibi bir liderinin olmasıydı Atatürk’e değer verirken, Ulu Önder Haydar Aliyev’in her sözünde ve her ifadesinde bu kudretli şahsiyete olan sevgi ve saygıyı, Atatürk adına duyduğu gururu da açıkça görebiliriz: “Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’ün kurduğu

Türkiye Cumhuriyeti, 70 yılı aşkın sürede hızla ilerlemiş, dünyanın gelişmiş ülkeleri arasında yer almış ve hak ettiği yeri almıştır. Türk milletinin, büyük Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği yolda emin adımlarla ilerlemesinden gurur duyuyoruz. Eminiz ki, Türk milletinin büyük istikbalı bu yola bağlıdır ve bu yol Türkiye'nin büyük istikbalini teminat altına alacaktır.”

Haydar Aliyev'in hikmetli sözleri arasında “Azerbaycanlı olmaktan her zaman gurur duydum, şimdi de gurur duyuyorum” ifadesinin özel bir yeri vardır. Bu konuşmada Haydar Aliyev'in millet sevgisi, vatan sevgisi, milli gururu, milletinin ve devletinin geleceğine olan inancı v.s. özel bir yeri taşımaktadır. Haydar Aliyev'in “Türk halkının Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği yolda emin adımlarla ilerlemesinden gurur duyuyoruz” sözlerinde Türkiye'ye ve Türk milletine duyduğu aynı sevgi ve güveni gözlemlemek zor değil. Haydar Ali-

yev, Mustafa Kemal Atatürk'ün siyasi faaliyeti ve kişiliğini değerlendirirken, Türkiye'nin güncel gerçeklerinin arka planını babında ona değer veriyor. Türkiye'nin bugünkü ilerleme ve kalkınmasının temelini Atatürk'ün adı ve yaptıklarıyla bağlantılı olduğunu haklı olarak görmektedir: "Bugün büyük bir gururla söylemek mümkündür ki, Türk milleti, bu cumhuriyetin kurucusu, yaratıcısı Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar izlediği yolu izlemektedir ve inanıyoruz ki, bu yol Türk milletini daha yükseklerle çıkaracak tek yoldur. Bu yol onları zafere ulaştıracaktır."

Haydar Aliyev, tüm faaliyeti dönemlerinde Mustafa Kemal Atatürk'ün vasiyetlerine özel bir önem vermiş, onu büyük bir şekilde değerlendirmiş ve Atatürk'ün yolunun doğruluğuna ve ebediliğine inandığını sergilemiştir. Bu nedenle Atatürk yaptığı konuşmalarda fikirlerinin herkesi ilgilendirdiğini defalarca

belirtmiştir. Bu tarz yaklaşım Haydar Aliyev'in Atatürk'e olan sevgisini gösterdiği gibi onun yoluna inancını da gösterdiğini, Türk'ün kurtuluşunu, ilerleyişini, dünya camiasındaki yerini ancak Atatürk'ün yolundan gitmekte gördüğünü göstermektedir. Haydar Aliyev'in Atatürk'ü insanlık tarihinin en büyük şahsiyeti olarak görmesi sebepsiz değildir. O, bir siyasi lider ve vatandaş konumundan konuşarak, Atatürk'ün fikirlerine her zaman saygı ve hürmetini dile getirmiştir. 31 Ekim 1999'da Ankara'da yaptığı konuşmada, "Mustafa Kemal Atatürk, 20. yüzyıl insanlık tarihinin en büyük şahsiyetlerinden biridir. Kurtuluş Savaşı'na öncülük ederek ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarak Türk milletine büyük bir yol açmıştır. Kardeş Azerbaycan halkı, Atatürk'ün kişiliğine, fikirlerine ve bıraktığı değerli mirasa büyük saygı ve hürmetle yaklaşmaktadır. Atatürk'ün dehası ve bilgeliği bizim için bir ilham kaynağıdır. Bugün ulu önder Mustafa

Kemal Atatürk'ün kabrini büyük bir gururla ziyaret ediyorum.”

Haydar Aliyev, Atatürk'ün kişiliğinden ve dehasından bahsederken, daha çok Türkiye'nin mevcut başarılarından bahsediyor ve Atatürk ile Türkiye'nin mevcut gerçekleri arasındaki bağlantıya özel bir dikkat çekiyor. Çünkü Haydar Aliyev için Atatürk, Türkiye'nin bugünü kadar dünü de demektir. Haydar Aliyev, Atatürk'ün büyük faaliyetini Türkiye'nin bağımsızlığının ve devletinin kurulması ve korunması olarak değerlendiriyor ve nitelendiriyor. Bugünkü Türkiye'nin bu temel üzerine kurulduğunu gururla anlatıyor. Bu yaklaşım aslında büyük Atatürk'ün Türkiye için yaptığı çalışmalara ışık tutmakta ve okuyucunun ve dinleyicinin Atatürk'ün fikirlerini doğru bir şekilde karakterize etmesine yardımcı olmaktadır. Bilindiği gibi Türkiye'de 1920'lerden itibaren oldukça karmaşık süreçler yaşanmış, Türkiye'nin toplumsal ve

siyasal yaşamında bir takım gerilimler gözlenmiştir. Ancak her dönemin gerçeklerinden bağımsız olarak Türkiye, Atatürk'ün fikirleri önderliğinde tüm gerilimlere direnmiş, siyasi ve ekonomik istikrarını korumayı başarmıştır. Bunlar şüphesiz ki, Atatürk'ün fikirlerinin varlığı ve etkisiyle mümkün olmuştur. Ulu Önder Haydar Aliyev'in 1999 yılında dile getirdiği görüşler, Türkiye'deki toplumsal ve siyasi olayları yansıtmaları açısından önemlidir: "1923 yılında ulu önder Mustafa Kemal tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti 76 yıldır yaşıyor. İnsanlık tarihi birçok büyük insan yetiştirmiştir. Onlar devrimler yapmış, devletler kurmuş, ulusları için büyük şeyler yapmışlar fakat, çoğu daha sonra başarısız olmuştur. Onların bu yaptıklarını devam ettiren olmamıştır. Onların yaptıkları iş muhtemelen gelecek için çok değerli olmadığı için ayakta kalamamıştır. Ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün en büyük başarısı, kurucusu olduğu, yarattı-

ğı ve ömrünün sonuna kadar önderlik ettiği Türkiye Cumhuriyeti'nin, ölümünden sonra 60 yıldır yaşaması ve gelişmesi, vasiyetlerini yerine getirmesi, millette sadakat göstermesidir.”

Bu nedenle Haydar Aliyev'in Mustafa Kemal Atatürk' n Türkiye'ye bıraktığı en büyük mirasla ilgili değerlendirmesi yeteri kadar güzel ifade edilmiştir: “ Mustafa Kemal Atatürk'ün insanlık için büyük bir mirası olduğunu düşünüyorum. Onlar  oktur. Ama bunların en kıymetlisi onun kurduğu ve bugün de yaşayan Türkiye Cumhuriyeti'dir. Atatürk'ün cumhuriyeti demokratik bir cumhuriyettir, laik bir cumhuriyettir. Aradan geçen 75 yılda Türk milleti, büyük Atatürk'ün yolundan giderek ve onun vasiyetlerini yerine getirerek büyük başarılara imza atmıştır.”

Haydar Aliyev, Atatürk'ün siyasi faaliyetlerinden bahsederken olaylara tarihsel bağlamda yaklaşımda bulunmuş ve bir takım

önemli detayları bu açıdan değerlendirmeye çalışmıştır. Örneğin, Atatürk'ün hayatını ve faaliyetlerini sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin başı olarak değil, milli savaşta ölmeye hazır bir asker, vatani her türlü felaketten ve tehlikeden kurtarmaya hazır bir savaşçı olarak sunarak bu konuda şunları söylüyor: "Mustafa Kemal Atatürk çok yetenekli bir insan olmuştur. Onun yeteneği gençliğinden itibaren kendini gösterdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce bile büyük kahramanlıklar gösterdiği İstiklal Savaşı'na öncülük etmiş, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti çökünce Türkiye'yi yoketmek, bökmek, isteyen isteyen devletlerin tüm güçlerinin engellememiş ve bu konuda çok başarılı olmuştur."

Bu yaklaşımla Ulu Önder Haydar Aliyev'in Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e verdiği şu değer kulağa çok samimi geldiğine şüphem yok: "Mustafa Kemal Atatürk'ün en büyük hizmeti

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır.” Belki bugün bunu normal bir olay olarak kabul edebiliriz ama hayır bu asla sıradan bir olay değil. Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğunun 700 yıllık faaliyet şartlarında, etkisi altında yaşamış insanları bir cumhuriyet kurmaya teşvik etmek, cezbetmek ve bu cumhuriyeti kurmak ve yaşatmak Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük bir hizmetidir. Bu büyük bir tarihi hizmettir . Zaman ve yüzyıllar geçecek, Türk insanı, Türk kökenli, Türkçe konuşan halklar, Türk dünyası bunu asla unutmayacak.”

İlgi çekici yaklaşımlardan biri de Haydar Aliyev'in Mustafa Kemal Atatürk'ün ordu kurmasıyla ilgili değerlendirmesiyle ilgilidir. Çünkü güçlü bir ordu oluşturmak Türkiye için her zaman önemli bir konu olmuştur. Tarihe döndüğümüzde, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinin, düşman devlet birliklerinin bu devletin topraklarını işgal etmesi için büyük bir fırsata dönüştüğünü gö-

rüyoruz. Bu yıllarda millet esaret altında yaşama tehdidiyle karşı karşıya kalmış ve devlet haritadan silinme tehlikesi yaşamıştır. Ordu dağıkmış ve küçük gruplara ayrılmıştır. Böyle bir dönemde milletin ve devletin kaderini düşünenler, bütün umutlarını Mustafa Kemal Atatürk'e bağlamışlardı. Bildiğimiz üzere Atatürk, İzmir'in işgali günü gemiyle İstanbul'dan Samsun'a hareket etmiştir. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gelerek gizli faaliyetlerine başlamıştır. Daha sonra Erzurum ve Sivas'a giderek ordu grupları hazırlıyor. Mondros ve Sèvres antlaşmaları nedeniyle devlet haklarını kaybeden Osmanlı devletinin Türk gönüllü kuvvetleri yeniden savaşımaya başlamışlar. 23 Nisan 1920'de Atatürk, Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'nde başkan ve başkomutan seçilmiştir. Atatürk'ün komutasındaki gönüllü askeri güçler, İngiliz, Fransız ve Yunan işgalcilere karşı verdiği mücadeleden galip çıkmış ve 1923 yılında dünya kamuoyu tarafından

tanınan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Görüldüğü gibi Türkiye'nin gurur tarihinde değerli bir yere sahip olan Türk ordusunun kuruluşunda ve yönetiminde Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük hizmetleri olmuştur. Bu ordu artık dünyanın en modern ordusu olarak kabul ediliyor ve Türkiye'nin savunma sisteminin temelini oluşturmaktadır. Hiç şüphesiz ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün her alanda olduğu gibi ordunun inşasında da hizmetleri paha biçilmezdir. Bu hususları esas alan Haydar Aliyev, Atatürk'ün ordunun inşası ile ilgili faaliyetlerine büyük değer vermiş ve bunu haklı olarak Türkiye'nin bağımsızlığının kazanılması ve korunmasında önemli unsurlardan biri olarak görmüştür: "Mustafa Kemal Atatürk'ün en büyük hizmetlerinden biri Türkiye'de güçlü bir ordu oluşturmasıdır. Türk ordusu güçlü bir ordudur. Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuştur. Bugün büyük bir memnuniyetle söylemek istiyorum

ki, Türk ordusu, Türk askeri, Mustafa Kemal Atatürk'ün fikirlerine, iradesine ve yoluna her zaman sadık kalmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün silah arkadaşlarının tamamı gazidir. O gaziler olmasaydı Türkiye Cumhuriyeti kurulmazdı, bugün Türkiye olmazdı ve Türk milleti bu kadar mutlu olmazdı.”

Haydar Aliyev'in Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk ordusunun inşasında yaptığı hizmetleri takdir etmesi bununla da kalmıyor. O, Türkiye'nin bağımsızlığı yolunda şehit düşen Türk ordusunu saygıyla anıyor. Atatürk'ün kurduğu Türk ordusunun Türk dünyasının büyük bir dayanağı ve desteği olduğuna da değiniyor ve Türk ordusunun uluslararası çatışmaların çözümünde söz sahibi bir ordu olmasının gururunu bir kez daha yaşıyor. Haydar Aliyev ve Atatürk konusunu sunduğum bu yazımda Haydar Aliyev'in Mustafa Kemal Atatürk'e olan sevgi ve saygısından defalarca bahsettim. İlginç bir nokta-

ya daha dikkat çekmek istiyorum. Ulu Önder Haydar Aliyev, 1992 yılından ömrünün sonuna kadar, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerine hangi konudan değinmiş olursa olsun, yaptığı konuşmaların çoğunda Atatürk'ü saygıyla anmış, onun yolunu doğru yol saymıştır ve fikirlerinin bugün için büyük önem taşıdığını belirtmiştir. Aynı zamanda Haydar Aliyev, Atatürk'ü sadece Türkiye'nin değil, tüm Türk dünyasının gururu ve onuru olarak görüyordu: "Mustafa Kemal Atatürk sadece Türkiye için değil, dünya Türkleri ve Türk dünyasının da geleceğini çok düşünmüştür. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Azerbaycan devlet bağımsızlığını kazandı ve onu onardı, yani Mustafa Kemal Atatürk'ün geleceğe dönük düşünceleri bunu ispatlamaktadır. O zaman bile Azerbaycan ve diğer Türkçe konuşan halkların - Orta Asya halklarının sonsuza kadar esaret altında kalmayacaklarını, bağımsızlıklarına ve özgürlüklerine

kavuşacaklarını görmüştür.”

Atatürk’ün fikirlerinden bahsederken onun Türkçülük faaliyet felsefesinden bahsetmek, Atatürk’ün fikirlerine doğru ve dürüst yaklaşımın önemli bir yönü olarak önemlidir. Hiç şüphe yok ki dünya Türklerinin bir arada yaşamasına manevi temel olabilecek bir fikir var - Türkçülük. Bu fikrin güçlenmesinde ve Türk milli manevi değeri düzeyine yükseltilmesinde büyük Atatürk’ün hizmetleri paha biçilmezdir. Atatürk bu düşüncenin sadece Türkiye için değil, diğer ülkelerde yaşayan Türkler için de büyük önem taşıdığını belirtmiştir. O, Türkçülük fikirlerinin, nerede yaşarsa yaşasın her Türk’ün milliyetini korumasına yardımcı olacağını beyan etmiş ve bu ülkelerde yaşayan Türklerin entegrasyonunu sağlayacağını ummuştur. Doğal olarak Haydar Aliyev, Atatürk’ün Türklerin milli dayanışma ve milli birliği fikirlerini yansıtan politikasına daha fazla önem veriyordu. Bu

yaklaşımında her iki dev siyasetçinin görüşleri örtüşüyordu, çünkü Haydar Aliyev de Atatürk gibi Türkçülüğü Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yeni kurulan bağımsız Türk devletleri için tek stratejik yön olarak görmüş ve Atatürk'ün görüşlerini takdir etmişti. Ulu Önder Haydar Aliyev, 8 Mayıs 1997'de İstanbul'da Fatih Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, tarihi bir şahsiyet olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk dünyası için önemini ve Atatürk'ün fikirlerinin Türk halkının birliğinde önemini özellikle dile getirmiştir: “Bizi mutlu eden, Türkiye siyasetinin, kültürünün, maneviyatının, eğitiminin ve biliminin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği yolda ilerliyor ve onun iradesini yerine getiriyor olmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk, tüm Türk dünyasının tarihi bir figürüdür. Türk milletinin 70 yılı aşkın bir süredir elde ettiği kazanımların Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük zirvesine ulaşmasını-

da yaptığı hizmetler paha biçilemez. Türk kökenli milletlerin ulusal özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi alanında yürütülen çalışmalarda, Türk cumhuriyetleri ile Türkçe konuşan halkların daha yakın entegrasyonunun sağlanmasında onun fikirlerinin büyük etkisi vardır. Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk, tüm Türk dünyasının vazgeçilmez ve ölümsüz lideridir.”

Gururla söyleyebiliriz ki, Atatürk’ün Türkçülükle ilgili fikirleri artık Türk devletlerinin önde gelen faaliyetleri haline gelmiş ve aynı zamanda ebedi haklara kavuşmuştur. Şu bir gerçektir ki, Atatürk’ün fikirleriyle birlikte Atatürk’ün şahsiyeti de ebedi bir hakka sahiptir. Bu bizim başarımız ve dünyaya sunduğumuz milli tarihi değerimizdir. Haydar Aliyev’in bu noktayı yansıtan şu sözleri oldukça anlamlı ve önemlidir. Atatürk, dünyanın insani değerleri aracılığı ile ve halkının manevi değerlerini onlarla birleştirerek halkını daha

da yüksek düzeye çıkarmıştır.”

Haydar Aliyev, Mustafa Kemal Atatürk’ü analitik bir düşünür ve olağanüstü bir kişilik olarak her zaman takdir etmiş, hayatını ve faaliyetlerini büyük bir siyaset okulu olarak görmüştür. Ulu Önder bir konuşmasında da 700 yıllık Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasının ardından Türkiye’nin karşılaştığı zorluklardan bahsetmiştir. Haydar Aliyev, haklı olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra yeni bir Türkiye’nin kurulmasını Atatürk’ün eseri, eylemi ve eseri olarak nitelendiriyor. Böylesine zor bir anın ardından Avrupa’nın Türk karşıtı güçlerini bozguna uğratan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu Atatürk’ün zeka ve kahramanlığının bir ürünü olarak gören Haydar Aliyev, bu büyük şahsiyete olan sevgisini bu şekilde ifade etmiştir: “Kuşkusuz her ülkenin hayatında birçok tarihi olay vardır ama Türkiye’nin hayatında 700 yıllık bir imparatorluk çöktüğün-

de Mustafa Kemal Atatürk öyle bir akıl, zeka, irade ve kahramanlık göstermiş ki, halkı bir araya toplamış, halkının önünde yürümüş ve bir cumhuriyet kurmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsiyeti, kurduğu cumhuriyeti Türkiye milleti için, bütün Türk alemi için, bütün dünya için kurabilmiş olması bakımından değerlidir.”

Haydar Aliyev'in Gazi Mustafa Kemal Atatürk hakkındaki görüşlerinde kapsamlı ve aynı zamanda geniş bir yaklaşım izlemek mümkündür. Çünkü Haydar Aliyev'in Türkiye'ye ve kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e vatanını ve insanını seven, ona bin bir iple bağlı bir vatandaş, bir Türk ve vizyoner bir siyasi lider olarak sevgisi sebepsiz değildi. 6 Mayıs 1997'de Ankara'da bir gazetecinin, “Atatürk'ün adını sık sık anmanızın nedeni nedir?”- sorusuna Haydar Aliyev'in verdiği cevapta bu sevginin sebeplerini net bir şekilde görmek mümkündür:

“Ben sadece Türkiye Cumhuriyeti ve onun ke tiği yolla ilgili fikrimi söylüyorum. Ben dostum, kardeşim Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili söylediğim sözlerim yeter. Eğer isterseniz bir daha söyleyebilirim”.

“Tek millet, iki devlet” ilkesini esas alan ulu  nder Haydar Aliyev, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki birliğin, kalkınmanın ve siyasi çıkarların temelinde yakınlık ve kardeşlik ilişkilerinin yattığını vurgulamıştır. Haydar Aliyev, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki kardeşliğin ve ulusal-tarihi bağların kurulmasında Atatürk’ün fikirlerinin önemli rol oynadığını özellikle belirtmiştir. Haydar Aliyev, birçok konuşma ve röportajında Mustafa Kemal Atatürk’ n “Azerbaycan’ın kederi bizim kederimiz, sevinci sevincimizdir” sözlerini dile getirmiştir. Ulu  nder Haydar Aliyev’in 8 Mayıs 1997’de “Çırağan” ve “Suis” otellerinde yaptığı konuşmalarda hem “TRT”, “Samanyolu”, “NTV” kanallarının başkanları,

hem de Türk iş adamları ile görüşmede Atatürk'e duyduğu sempatiye tanık oluyor, hem de Atatürk'ün Azerbaycan ile ilgili adımlarının içeriği ve önemi anlatılıyor: "Türkiye ve ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün sözlerini sık sık anıyoruz. O Azerbaycan'ın acısı bizim acımız, Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimizdir demıştır. Biz de diyoruz ki, Türkiye'nin acısı bizim acımız, Türkiye'nin sevinci bizim sevincimizdir. Mustafa Kemal Atatürk ne kadar da bilge bir insandır. Bu sözleri 30'lu yıllarda söylemiştir. O dönemde daha Ermenistan ile Azerbaycan arasında savaş, çatışma, kan yoktu. Ancaq o – büyük Mustafa Kamal Atatürk, 1918-1920' yıllarında aynı Ermenilerin, Taşnakların Azerbaycanlılara neler çektirdiğini çok iyi biliyordu. Mustafa Kemal Atatürk ve onun gibilerin iradesi sonucunda 1918-1920'de Türkiye'nin Kafkas ordusu Azerbaycan'a gelerek Azerbaycanlıları Nahçıvan, Karabağ, Gence ve Bakü'deki Ermeni kat-

liamından kurtardı. Biz bunları unutmayız.”. Mustafa Kemal Atatürk’ün Azerbaycan ile ilgili attığı adımlar sıralanırken Haydar Aliyev’in tarih yolculuğu maksatludur ve bu yaklaşım birkaç açıdan önemlidir. Bu yaklaşımda Atatürk’ün Azerbaycan sevgisi, Türkün Türke kardeşliği, Ermeni Taşnakların Azerbaycan’ın farklı bölgelerinde yaptıkları soykırım olaylarına dikkat çekilmekte ve en önemlisi Azerbaycan-Türkiye kardeşliğinin ebediyete olan inancı gösterilmektedir..

Haydar Aliyev, Atatürk’ün Türkiye’ye yaptığı hizmetlerden bahsederken, onun devlet kurma faaliyetlerine ayrı bir önem vermektedir. Atatürk’ün bağımsız devlet inşasına yönelik adımlarını memnuniyetle karşılıyor ve Atatürk’ün fikirlerinin bugün Türkiye’nin başarısının temeli olduğuna gururla belirtiyor. Haydar Aliyev, Atatürk’ün sadece devlet kurmada değil, devleti yaşatma ve geliştirme yollarındaki hizmetlerini takdirle karşılamış,

Türkiye'nin milli ve manevi değerlere bağlılığında ve toplumsal değerlerle bütünleşmesinde Atatürk'ün izlediği yolun önemine büyük değer vermiştir. Haydar Aliyev'in 30 Ekim 1998'de İstanbul'da "Marmara" grubu Stratejik Araştırmalar Vakfı tarafından düzenlenen törende yaptığı konuşmada Atatürk'ün Türkiye'nin tarihindeki yeri şöyle değerlendiriliyor: "Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyeti yarattı ama aynı zamanda onu kurdu ve yaşattı. Elbette her yeni işi oluşturmak kolay değil. Bu büyük bir irade, zeka, kahramanlık gerektirir. Ancak kurulan her şey ayakta kalamaz ve Mustafa Kemal Atatürk'ün hizmetleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin sadece temelini atmakla kalmayıp, aynı zamanda onu kurmuş, tüm kurumlarını oluşturmuş, yaşatmış, büyük bir devlete dönüştürmüş, onu bugünün nesillerine ve gençlerine emanet ederek kendini ölümsüz kılmıştır". Dikkat ettiğimizde Haydar Aliyev'in Atatürk'ün devlet kurma

faaliyetlerinden bahsederken devletçilik için önemli olan tüm detaylara değindiğini, Atatürk'ün kurucu lider imajını akıllara getirerek Atatürk yolundaki başarılarından bahsettiğini görüyoruz. Aynı zamanda o, günümüz kuşağını Atatürk'e son derece saygı ve bağlılık ruhu içinde yetiştirmeye çağırmıştır: "Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün hizmetlerini bugün herkes hatırlıyor. O herkesin kalbinde... Biz Azerbaycan'da Türkiye Cumhuriyeti'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün yolunda kesintisiz, hızlı ve emin adımlarla yürümesinden dolayı çok mutlu ve gururluyuz".

Haydar Aliyev, modern Türkiye'nin ve Türk insanının bir zamanlar yaşadığı çalkantılı tarihi olaylar sürecinde Atatürk'ün kişiliğine değer verir, bu amaçla onun eşsiz liderliğine ve büyük liderlik özelliklerine odaklanır. Bu bağlamda Haydar Aliyev'in Atatürk'le aynı kaderi yaşamış bir insan olarak tavrı, Atatürk'ün büyüklüğünün özünü ve ayrıntıları-

nı anlatmakta, tarihi bir simge haline gelen Atatürk'ün kişiliğine duyulan sevgi ve sempatinin sebeplerine cevaplar bulunmaktadır. Haydar Aliyev'in toplumun önünde konuşma becerisi, hitabet yeteneği ve detayları değerlendirme yeteneği de dahil olmak üzere, Atatürk hakkında herhangi bir analitik görüşün ortaya çıkmasını sağladığını not etmeliyiz. Örneğin Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh, civarda sulh" ilkelerini Azerbaycan'ın Kafkasya politikasına örnek olarak gören Haydar Aliyev, Atatürk'ün izlediği yolun Azerbaycan için de önemli olduğunu açıkça kabul etmekten çekinmiyor.

Ulu önderimiz Haydar Aliyev'in 16 Nisan 1999'da Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile yaptığı görüşmede yaptığı konuşma bu açıdan önemlidir: "Azerbaycan'ın dış politikasında, başta Kafkaslar olmak üzere, büyük Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkeleri sürekli olarak uygulanmaktadır".

Haydar Aliyev, 1997’de “Nargiz TV” televizyonunun kurduğu “Dünyada Yılın Adamı” ve 1999’da Atatürk Uluslararası Barış Ödülü gibi yüksek ödüllerin sunumunda yaptığı konuşma da dahil olmak üzere Ankara’daki Atatürk’ün anıtını ziyaret ettiğinde ve Atatürk’ün sonsuz sevgisine bir kez daha dikkat çekilmiş, Atatürk’ün adını taşıdığı için aldığı ödölün bugüne kadar aldığı ödüllerden üstün olduğunu belirtmiş, Atatürk’ün fikirlerinin sadece Türkiye için değil, aynı zamanda Azerbaycan için önemli olduğunu vurgulamıştır: “Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’ün adını taşıyan ödölü almak benim için büyük bir onurdur. Bu ödölün hayatımda aldığım en yüksek ödöl olduğunu düşünüyorum.” Haydar Aliyev, Atatürk’ün anıtını ziyaret ettiğinde Azerbaycan’dan getirdiğı toprağı Atatürk’ün mezarının yanına koyması birçok açıdan önemli sayılabilir. Bu bir taraftan aynı millet anlamında Azerbaycan-Türkiye kardeşliğini, diğer taraf-

tansa Azerbaycan halkının Atatürk sevgisini, diğer taraftansa Haydar Aliyev'in sözleriyle "Azerbaycanın Mustafa Kemal Atatürk'ü kendi lideri, kendi kahramanı, kendinin bilge şahsiyeti olarak gördüğünü" anlatıyor.

Haydar Aliyev, Azerbaycan'da Atatürk'ün adını taşıyan cadde ve meydanlardan bahsederken bunları iki açıdan nitelendirmiştir. Haydar Aliyev, Bakü, Gence, Nahçıvan ve Sumgayıt'ta Atatürk'ün adını taşıyan sokak ve bulvarları sadece Atatürk'ün Azerbaycan'da yaşatılması için değil, aynı zamanda geniş anlamda Türkiye'nin tanıtılması için de önemli görüyor.

Haydar Aliyev, Mustafa Kemal Atatürk'ü Türkiye'ye ve Türk dünyasına yaptığı hizmetlerden dolayı halkı ve toprağı için değerli biri olarak kabul etmiş, onun fikirlerine ve değerli mirasına büyük saygı ve hürmetlerini ifade etmiştir. Haydar Aliyev, Atatürk'ün demokratik bir devlet inşa etmedeki hizmetlerini öv-

güyle anlatmış, Türkiye'yi yabancı güçlerin etkisi altında parçalanmaktan kurtardığını, Türkiye'yi yeni bir kalkınma yoluna götürdüğünü ve dünyanın önde gelen devletlerinden biri haline getirdiğini vb. bunu sadece Türkiye halkının ve Türkiye devletinin değil, Türk dünyasının mutluluğu olarak görüyor ve bir Azerbaycan Türkü ve bir Azerbaycan devletinin cumhurbaşkanı olarak bundan gurur duyduğunu açıkça beyan ediyor: “Böyle bir Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyeti olduğu için hepimiz gurur duyuyoruz”.

Düşünüyoruz ki, ulu önder Haydar Aliyev ‘in bu bilge sözleri bugün olduğu gibi gelecekte de önemini kaybetmeyecek ve her bir Azerbaycanlının konuşmasında önemli fikir olarak yer alacak: “İyi ki, Türkiye var, ne iyi ki, Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyeti var...”

HAYDAR ALİYEV VE TÜRK HALKLARI EDEBİYATI

Türk dünyasının en büyük şahsiyeti hiç şüphesiz Haydar Aliyev'in hayatında ve kaderinde Allah'ın lütfunu inkar etmek imkansızdır. Bu nedenle, Haydar Aliyev olgusu ağırlığı, kapasitesi, çok yönlü faaliyetleri ile ayırt edilmiş ve insanlar Haydar Aliyev'in sıradışılığıının ilahi bir güçle bağlantısına her zaman inan göstermişlerdir. Modern Azerbaycan devletinin kurucusu olan büyük lider Haydar Aliyev'in sadece Azerbaycan'ı değil, tüm Türk dünyasını kapsayan geniş bir siyasi-ideolojik ve milli-manevi faaliyet alanı vardır. Ulus ola-

rak altı bin yılı aşkın bir geçmişe sahip olan ve bugün yaşamakta olan yaklaşık 301 milyon Türk'ün tüm yönlerde bütün Türk dayanışmasının gelişmesi, güçlenmesi ve ileriye taşınmasında büyük önderin Türkçü faaliyeti büyük önem taşımaktadır. Geniş anlamda Türk halklarının edebi ve kültürel ortaklığını yansıtan milli liderin progmatik fikirleri bu etkinliğin bileşenlerinden biridir. Haydar Aliyev, Türk milletinin büyüklüğünden, manevi gücünden, manevi zenginliğinden, ruhlarında yaşayan seçkin milli estetiğinden, düşünceyi sanatsal ifade olanaklarının yüksekliğinden vs. bahsederken bunların edebiyatıyla doğrudan bağlantısını öne sürmekte idi. Türk dünyamızın büyük önderlerinin İbn Sina, Nizami, Nevai, Y.İmre, Fuzuli, Mahtumgulu, Ç.Aytmatov, M.Şehriyar vb. olması yanı sıra “Dede Korkut”, “Manas”, “Alpamış” vb. büyük destanlarını halklarımızın ortak kültür zenginliği olarak görmenin yanında, onlara dünya

kültürünün harika şahsiyetleri ve örnekleri düzeyinde de değer vermiştir: “Eski çağlarda “Dede Korkut”, “Manas”, “Alpamış”, “Köroğlu” destanları, dahi şair ve yazarlarımız - Nizami, Yunis Emre, Alishir Nevai, Fuzuli, Nesimi, Mahtumgulu, Abay ve diğerleri – insanımız, insanımızın tarihini yazmış, manevi değerlerini yansıtmış, insanımızı dünyaya tanıtan ölümsüz eserler yaratmıştır.” Gururla söylemek gerekir ki, Azerbaycançılık, Türkçülük ve Turancılık Haydar Aliyev’in devletçiliği ve ulusal ideolojik anlayışının ön saflarında yer almıştır. Bu anlayış içinde ulu önder, bütün Türk edebiyatı meselelerine devletin çıkarları açısından yaklaşmış, ortak edebiyatı ve ortak kültürü Türk dünyasının birliği için önemli bir araç olarak görmüştür. Türk halkının tarih boyunca yarattığı kültürel anıtlara ve manevi miras örneklerine tüm Türkiye bağlamından değer vermek için tarihi yeniden değerlendirmek ve edebi ve kültürel entegrasyonu geniş-

letmek için büyük lider haklı olarak inisiyatif aldı. Çünkü büyük önder, Türklerin edebî ve kültürel mirasının her örneğinde tek dil, tek ruhaniyet ve tek kültüre bağlılığı görmüş, ortak tarihî özüne özel bir önem vermiştir. Örneğin dahi Haydar Aliyev, sadece Azerbaycan'ın değil, Türk dünyasının büyük şairi M. Fuzuli'nin sanatından bahsederken, onun sanat estetiğinin özünü anlatmakla kalmamış, aynı zamanda Fuzuli'nin eserlerine yansıyan milli tecrübeler esasında sanatın önemini de akıllara getirmiştir. 1994 yılında Haydar Aliyev, Fuzuli'nin 500. yılı münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, "Fuzuli, geçmişte de Türkleri birleştiren bir şahsiyetti. Ama şimdi 20. yüzyılda Türk dünyası ikiye bölündüğünde ve Türk dünyasına ait ülkelerin (bir Türkiye hariç) neredeyse çoğunluğu kendi hayatlarına, tarihlerine ve geleneklerine uygun olmayan rejimler içinde yaşarken, Fuzuli bizi yaşattı ve bu günlere ge-

tirdi.” Alıntidan da anlaşılacağı üzere, büyük önder Haydar Aliyev, Türk kimliğinin oluşumunda ve Türk kimliğinin bütünleşmesinde manevi ve manevi varlığın önemine özel bir önem vermiş ve bu bağlamda her şeyden önce edebiyatın rolünü ön planda tutmuştur. Bu anlamda ulu önder Haydar Aliyev’in milli siyasetinin ayrılmaz bir parçası haline gelen edebiyat siyasetinin özünde, Türk halklarının edebiyatının edebî ve kültürel potansiyelinin büyüklüğünün teyidi ve tanıtımı önemli bir yer tutmaktadır. Büyük önder, Azerbaycan’ın veya Türk dünyasının herhangi bir coğrafyasında yazan ve yaratan sanat dehalarımızın eserlerini Türklerin kendini tanıma ve tanıma yolunda tarihi bir olay olarak görmektedir.

Milli lider Haydar Aliyev’in 6 Kasım 1996’da Bakü’de TÜRKSÖY tarafından düzenlenen 3. Türk Dünyası Yazarları Kongresi’ndeki tarihi konuşması, tüm Türk edebiyatının

sorunlarını Türk kültürünün tek bir olayı olarak değerlendirdiğinin gözle görülür bir tezahürüdür: “Halklarımızın büyük tarihini, tarih boyunca her milletin yarattığı manevi değerleri yeniden değerlendirmek, tüm halklara özgü kültürel anıtlar yapmak bu toplantıların merkezindeki görevdir. Köklerimiz çok derin çünkü, tek dile, tek ruha, tek dine bağlıyız ve manevi değerlerimiz tarihin her aşamasında ne kadar zorlukla karşılaşırsak karşılaşalım durmadı, geliyor. Artık Türkçe konuşan halkların bağımsız devletleri olduğu ve bizim de büyük imkanlarımız olduğu için bu süreçleri daha da güçlendirip organize edebiliyoruz. Bu bizim görevimiz.”

Ulu önder Haydar Aliyev’in girişimiyle Türk kültür abideleriyle ilgili uluslararası düzeyde etkinliklerin düzenlenmesi Türk milli-manevi ideolojisinin dünya arenasında tanıtılması açısından önemlidir. Nisan 2000’de UNESCO düzeyinde Türk destanlarının ortak

bir örneği olan “Kitabi-Dade Korkut”un 1300. yıl dönümünün kutlanması Türk dünyası için büyük bir edebi-siyasi, bilimsel-kültürel etkinlik olmuş, aynı zamanda büyük önderin devletçilik ve Türkçülük ideolojisine bağlılığının bir göstergesiydi. Büyük liderin başlattığı bu etkinlik, kültürümüzün eskiliğini ve büyüklüğünü teyit etmek ve aynı zamanda dünya Türklerini ortak bir fikir etrafında birleştirmeyi amaçlıyordu: “Bugün Azerbaycan halkı büyük bir coşguyla “Kitabi-Dede Korkut” destanının 1300. kuruluş yılını kutluyor. Bu yıldönümü bizim için, insanlık kültürü için olağanüstü öneme sahip tarihi bir olaydır. Halkımızın tarihi köklerimize, milli geleneklerimize, milli-manevi değerlerimize, kültürümüze, bilimimize, asırlık tarihine saygı bayramıdır. Milli hürriyetimizin ve devlet bağımsızlığımızın bayramıdır.” Bu atıf Türk halklarının birleşik bir millî tarihi, millî maneviyatı, millî edebiyatı, millî gelenekleri,

millî manevi değerleri vardır fikirlerinin ifade edilmesi açısından önemlidir ve doğal olarak büyük önder Haydar Aliyev'in Azerbaycancılık ve Türkçülük ideolojik anlayışının göstergesidir.

Haydar Aliyev, Türk halkları edebiyatının sorunlarından, özellikle de bireysel yaratıcı kişiliklerden bahsederken meseleye hem edebi hem de tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşmış, özellikle yazar ve şairlerin fikirlerine dikkat çekmiştir. Türk halkının hem siyasi hem de kültürel hayatındaki rolü, her dönem için önemlidir. Geçen yüzyılın 90'lı yıllarının olayları arasında Türkmen şairi Mahtingulu, Kazak şair ve düşünürü Abay Kunanbayev, Özbek hükümdarı ve siyasi lideri Amir Teymur, Türk dünyasının diğer dahileri İbn Sina, Nizami, C.Rumi, Nevai, Y.Emre, Mahmud Kaşgarlı vb. ulu önderin jübile törenlerinde yaptığı konuşmalarda ve tebrik mektuplarında isimleri geçen kişilere Türk millî bütünlüğü,

Türk millî ahlakı, Türk millî değerleri vb. konulardan bahsetmiş ve bu dahilerin tamamını Türk olan zengin manevi mirasın temsilcileri olarak değer görüyordu. Büyük önder Haydar Aliyev'in Kırım Tatar edebiyatının önemli temsilcisi İsmail Bey Gaspıralı'nın "dilde, düşüncede ve işde birlik" fikrini hatırlaması tesadüf değildir. Haydar Aliyev, 20. yüzyıl Rus Müslümanlarının lideri, Türk milletinin dedesi ve öğretmeni, halk eğitiminde reformcu, Tatar ulusal basınının kurucusu İ.Gaspıralı'nın bu sözlerini büyük ayaklanmalar yaşamış Türkler için önemli görmekte ve önerilen fikrin gerçekleşmesi durumunda Türk halkının yaşamı için önemine özel önem vermektedir: 20.yüzyılın başlarında türk halklarını birleştirmek, onların vahit politik, ekonomik ve kültürel güce çevirmek isteyen değerli şahsiyetlerimiz "dilde, fikirde ve işde birlik" sloganını dillendirmekte idiler. Biz bu fırsatı 20. yüzyılın sonunda uzun mücadeleler sonu-

cunda elde ettik. Mevcut koşullarda Türk dili konuşan ölkelerin karşılıklı iş birliği yapması kuşkusuz bu alandaki başarımızı daha da artıracaktır.

Haydar Aliyev her zaman Türk birliğinden bahsederken onun költürel birliğe özel bir önem vermiş, halkların költürel birliğini diliyle, geğmişiyle, gelenekleriyle yakından ilişkilendirmiştir. Bu anlamda ulu önder, herhangi bir Türk yazar ve şairinden söz ederken, diğer Türk halkları kadar mensubu olduğu halkla olan bağına daha çok önem vermiştir. Haydar Aliyev'in Nizami, Fuzuli, Nesimi, Y.Emre, Nevai, A.Kunanbayev, Makh-tungulu ve daha onlarca Türk sanatçıyı sadece ulusal Türk (Azerbaycan, Türkiye, Özbek, Kazak, Türkmen) bağlamından değil, aynı zamanda tüm Türkiye bağlamından da önemlidir. Örneğin 19. yüzyıl Kazak edebiyatının seçkin temsilcisi Abay Kunanbayev'in kişiliğinden ve sanatsal yaratısından bahsederken

Ulu Önder, yaratıcı ilişkisini dünyayla, tüm Türklerle, Kazaklarla ve Azerbaycan'la ilişkilendirir ve dehayı hesaba katmak ister: “Abay, yaratıcılığı tüm insanlığa, tüm uluslara aittir. Elbette bu Kazak halkının gururu ve Kazak halkının mutluluğudur. Çünkü çok seçkin bir oğlu, bilim adamı, eğitimcisi var ve halkına mutluluk ve refah için doğru yolu gösterdi. Aynı zamanda tüm insanlığın ve aynı zamanda Azerbaycan halkınındır.”

Bilindiği gibi Abay Kunanbayev, bir şair ve yazar olarak 19. yüzyıl modern Kazak edebiyatının kurucusu, edebiyata konu, biçim, dil, üslup ve ağırlıkta yenilikler getiren güçlü bir söz ustasıdır. Halk şiiri geleneklerine bağlılık, gerçekçi tasvir yöntemlerinin zenginliği, aydınlanma fikirlerinin ve milliyetin teşviki, toplumsal eşitsizlik, toplumsal çirkinlik, cehalet, cehalet, hurafe vb. Konularda eleştirel tavrı bakımından üstün bir konuma sahip olan Abay Kunanbayev, gerçek anlamda bü-

yük liderin deyimiyle “Kazak halkının guru-ru, Kazak halkının mutluluğu”dur. Görüldüğü gibi Abay Kunanbayev’in yaratıcılığını sanatsal yapısı nedeniyle ait olduğu milletin milli sanat zenginliği olarak kabul eden materyalist bir bilim adamı ve aydın-realist sanatçı olarak edebiyat çalışmaları ve felsefi muhakeme boyutlarıyla değerlendirilmesi Haydar Aliyev’in dehasının ortaya koyduğu değerler düzeyinde önemlidir. Bu anlamda Haydar Aliyev, Türk halklarının edebiyatının sorunlarına yaklaşımında da bir filozof-araştırmacı etkisi göstermektedir. Büyük lider “Tarih okuduğumda Güney Azerbaycan, Kuzey Azerbaycan ve Irak-Türkmenlerin bir bütünün parçaları olduğunu gördüm” deyince, Irak-Türkmenlerin 2000’li yıllarda tartışma konusu haline gelen etno-kimliğine açıklık getirmiş, Kerkük, Musul, Erbil, Selahaddin, Diyala vb. Azerbaycan’da yaşayan üç milyonu aşkın Oğuz Türkünün Azerbaycanla bağlılığını doğrulamış-

tır. Haydar Aliyev'in bu görüşleri, bir yandan Irak-Türkmenlerinin ulusal-etnik kimliğinin, diğer yandan da yaratmış oldukları manevi ve kültürel mirasın ana hatlarını belirlemede önemli rol oynamaktadır.

Gerçekten de, tüm Türk edebiyatının bir parçası olan Irak-Türkmen edebiyatına, Mustafa Cevad'ın "History of Irak Türkleri (1946)", Hidayet Kemal Bayatlı'nın "Irak-Türkmen Türkçesi (1996)" ve saire araştırma kitaplarını yakından incelediğimizde Irak-Türkmenlerinin bizimle aynı soydan geldiklerine bir kez daha şahit oluyor ve Ulu Önder'in soruna yaklaşımını doğruluyoruz. Irak-Türkmen edebiyatının önde gelen temsilcilerinden Abdullatif Bandaroğlu, büyük liderin dediği gibi Azerbaycanlılarla Irak-Türkmenlerinin bir bütün olduğunu teyit ediyor:

Azerilər sesine

Benim kalbim heyrandır.

Aslimiz Azer ise

*Dilim hem de türkmandır
Benim bütün varlığım
Ellerime qurbandır.*

Haydar Aliyev, klasik miras ve klasik edebiyatla olan ilişkinin yanı sıra, her zaman Türk halklarının edebiyatının modern aşamasıyla, bu aşamanın bireysel edebi şahsiyetlerinin sanatsal yaratımlarıyla ilgilenmiştir. Haydar Aliyev'in Türk halklarının edebiyatının modern aşamasından bahsederken bu aşamaya ilişkin tutumunu daha çok millî şuur, millî uyanış ve millî manevi değerlerin ortaya çıkarılması konuları çerçevesinde dile getirdiğini de belirtmek gerekir. Haydar Aliyev modern dönemde Türk dünyamızın önde gelen yazarları olan M.Şehriyar, C.Aytmatov, O.Süleymenov gibi şahsiyetlerin eserleri milli büyüklüğümüzü tasdik etmesi bakımından önemli bir edebî olaydır. Büyük Önder, Ekim 1996'da dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov ile Taşkent'te ve 1999'da Bakü'de önde gelen

Kazak şairi Oljas Süleymanov ile görüşmelerinde sosyal ve siyasi sorunları konuştu. Her iki sanatçının da eserlerinde milli ruha özgü sorunlar ve idealler özel olarak örülmüştür. Sovyetler döneminde yasaklanmış olmasına rağmen Ulu Önder haklı olarak sanatlarının milli gayesini oluşturan Türkçülük fikirlerini tüm Türk dünyası için önemli görmüş ve her iki sanatçıyı da Türk milli benliğimizin ve Türk milletinin nadide şahsiyetleri olarak görmüştür.

Ulu Şehriyar'ın eseri, Haydar Aliyev'in en sevdiği yaratıcılık örneklerinden biriydi. Büyük lidere yöneltilen "en sevdiğiniz şair" sorusuna "Şehriyar" cevabının Haydar Aliyev'in Şehriyar'a olan sonsuz saygısının ifadesi olması tesadüf değildir. Şehriyar'ın 90. yıl dönümü münasebetiyle 1996 yılında Bakü'de düzenlenen etkinlikte Ulu Önder'in yaptığı konuşma, Şehriyar'ın yaratıcılığına dair önemli noktaları ele alması ve bu yaratıcılığın

edebi ve sanatsal kapasitesini tanımlaması açısından tipiktir. Nitekim Şehhriyarın sanatını “şark şiirinin ender bir figürü”, “yeni bir edebiyat okulunun kurucusu”, “filozof şair”, “vatandaş şair” vb. bağlamında değerlendirmek ve bu yaratıcılığı dahi Haydar Aliyev’in görüşlerinde yeni bir edebî perspektifte değerlendirmek için bakış açılarını belirlemektedir.

Türk halklarının edebiyatının yaratıcı sorunları, milli lider Haydar Aliyev’in milli edebiyatının ve milli kültür politikasının ana yönlerinden biridir. TÜRKSOY gibi bir Türk kültürel işbirliği örgütünün kuruluşunun ana organizatörlerinden biri olmak, Türk dünyasının UNESCO aracılığıyla Türk dünyasını geri getiren aydınlarının yıldönümü etkinlikleri düzenlemek, Türkçülük fikirlerini tanıtmaya yönelik çok sayıda konferans düzenlemek ve saire Haydar Aliyev’in Türkçülükle ilgili kültürel projelerin ve kültürel etkinliklerin

uygulanmasındaki aktif ve eşsiz faaliyeti hakkında bilgi verir ve ulu önderin zamanımızın “BİR BÜYÜK TÜRK” unvanını taşımasını haklı çıkarır.

Haydar Aliyev, Türk halklarının kültür ve edebiyatına karmaşık bir yaklaşım getiriyor ve onu Türk dünyasını ortak bir fikir etrafında birleştirmenin bir aracı olarak değerlendiriyor. Çünkü Ulu Önder, konuşma sanatını etnik varlığın, ulusal bütünlüğün, ulusal kimliğin ve ulusal zekanın bir göstergesi olarak görmektedir. Haydar Aliyev’in milli ideallere dayalı edebiyat politikası, milli fikirli edebî süreçle birlikte edebiyat eleştirisinin ve edebiyat çalışmalarının gelişmesine etkisiz kalmamıştır. Milli ruhumuzu, milli ideolojimizi, milli psikolojimizi, milli bilincimizin kendini ifade ve tesirinin edebiyatla bağını haklı olarak kaydeden ulu önder, bu değerleri aktarmak için edebî ve sanatsal düşüncelerimizden yararlanmayı önemli görmüştür. Bu anlamda

ulu önderin Türk halklarının edebiyatına ilişkin fikirleri dünya kültürü çerçevesinde tüm Türk kültürünün yayılmasının bir kutlaması ve aynı zamanda her Türk'e hitaben bir çağrı ve vasiyet olarak geçmişine ve manevi değerlerine sevgi ve saygının bir göstergesidir.

İÇİNDEKİLER

HAYDAR ALİYEV VE GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK: BİR DAHİ ŞAHSİYETİN DİĞER DAHİ ŞAHSİYETİ DEĞERLENDİRMESİ BAĞLAMINDA.....	8
---	---

HAYDAR ALİYEV VE TÜRK HALKLARI EDEBİYATI.....	47
--	----

ELMAN GULİYEV

**HAYDAR ALİYEV VE
TÜRK DÜNYASI**

BAKÜ – 2023

Çapa imzalanıb 17.09.2023
Formatı 70x100^{1/32}
Təbaşirli kağız. Fiz. çap. vər. 4
Tiraj 200

Kitab “Müəllim”
nəşriyyatında ofset üsulu çap edilib.
E-mail: muallim.mmc@gmail.com